

POLÓNYI ISTVÁN

Kik lesznek mesterek?

Adalékok a felsőoktatási mesterképzés értékeléséhez

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány a hazai felsőoktatásban a mesterképzésre jelentkezők és felvettek legfontosabb demográfiai jellemzőit, valamint továbbtanulási sajátosságait mutatja be a felvételi adatbázisok, az általános felvételi adatok és KSH-statisztikák elemzése alapján. Magyarország felsőoktatási struktúrája 2005-től kezdődően állt át a bolognai rendszerre. A mesterképzésnek a tömeges felsőoktatás következtében a korábbi egyetemi képzésnél differenciáltabbnak kellene lennie, mélyebb ismereteket nyújtva, s fontos lenne, hogy lépést tartson a gazdasági, tudományos, technikai fejlődéssel. Vagyis egyre többféle mesterképzésre lenne szükség, számuk azonban 2014-től csökkenő tendenciát mutat. A mesterképzésre jelentkezők száma 2011-re elérte a maximumát, azóta némileg ingadozva valamennyit csökkent. Ezen belül a nők aránya is mérséklődött az államilag finanszírozott helyeken, mely jelenség mögött a felsőoktatás-politika nem szándékolt hatásai állnak: a mesterképzési keretszámok csökkentése alapvetően a nők által keresett szakokat érintette. A mesterképzésre felvett hallgatók átlagéletkora 2010 óta stagnál (kerekítve 28 év), a nappali tagozatot külön vizsgálva azonban kismértékű növekedés látszik, valószínűleg azért, mert az alapképzés elhúzódik. A hazai mesterképzés egyre nagyobb hányadát a fővárosi felsőoktatási intézményekben folytatják a hallgatók, 2014-ben 53,2%-uk tanult Budapesten. A nappali tagozatos mesterképzésre felvettek majdnem mindegyike lényegében folyamatosan tanul tovább (ugyanabban az évben, mint az alapszakos diploma megszerzése, vagy egy évvel később), 60%-uk abban az intézményben, ahol megkezdték felsőfokú tanulmányaikat. A mesterképzésnek kialakult a helye a hazai képzési struktúrában, azonban vitás kérdés maradt az alapképzésekkel összehangolt tartalom, és egyes képzési területeken való alkalmazhatatlansága, a végzettek munkaerő-piaci fogadtatása. Ezzel együtt a tömeges felsőoktatás miatt nincs realitása a hagyományos képzésre való visszaállásnak.

Kulcsszavak: *bolognai rendszer, mesterképzés, felsőoktatás, felvételi*

Ebben az írásban a hazai mesterképzés kialakulását, s a mesterképzésre jelentkezők és felvettek néhány rekrutációs jellemzőjét vizsgáljuk meg a felvételi adatbázisok, valamint az általános felvételi adatok és KSH-statisztikák alapján. Röviden összehasonlítjuk az adatokat a fejlett országokéval, és megnézzük a mesterképzés szerepét a tömeges felsőoktatásban.

A HAZAI MESTERKÉPZÉS MEGSZÜLETÉSE

A felsőoktatási alapfokozatot (latinul *baccalaureus*, angolul *bachelor* fokozatot) adó alapképzésre épülő mesterképzés, mint ahogy az osztatlan képzés is, mester (latinul *magister*, angolul *master*) fokozatot nyújt. Ez a kétszintű képzési rendszer a Bolognai Nyilatkozat nyomán vált általánossá az Európai Felsőoktatási Térségben.¹

A Bolognai Nyilatkozat értelmében² az aláírók felsőoktatás-politikájukat úgy koordinálják, hogy (egyebek mellett) az alábbi célokat elérik:

- „Könnyen érthető és összehasonlítható fokozatot adó képzési rendszer bevezetése – akár a diploma-kiegészítés alkalmazásával –, annak érdekében, hogy elősegítsük az európai polgárok elhelyezkedési lehetőségeit és az európai felsőoktatási rendszer nemzetközi versenyképességét.
- Alapvetően két fő képzési cikluson, az alapképzésen (*undergraduate*) és egyete-

mi (*graduate*) képzésen alapuló rendszer bevezetése. A második ciklusba való belépés megköveteli az első, legalább három évig tartó ciklus sikeres lezárását.

- Az első ciklus után adott fokozat, mint megfelelő képesítés alkalmazható az európai munkaerőpiacon.
- A második képzési ciklusnak – sok európai ország gyakorlatának megfelelően – egyetemi vagy doktorátusi fokozathoz kell vezetnie.”

A kétciklusú képzést először – kényszerűen – az 1993. évi felsőoktatási törvény 2005. évi módosítása³ iktatta törvénybe, ugyanis az új felsőoktatási törvény elfogadása az elképzelésekhez képest jelentősen elhúzódt. A törvénymódosítás a felsőoktatási képzés szintjeinek és formáinak korábbi meghatározása mellé, s annak változatlanul hagyásával egy új szakaszban bevezette a kétciklusú képzést: az alapképzést és a mesterképzést.⁴ A szabályozás értelmében „Az alapképzésben alapfokozat (*baccalaureus*, *bachelor*) és szakképzettség szerezhető. Az alapfokozat az első felsőfokú végzettségi szint, amely feljogosít a mesterképzés megkezdésére. Az alapképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. Az alapképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szakképzettséget lehet szerezni az alapképzésben. [...] A képzési idő legalább hat, legfeljebb nyolc félév.”⁵

¹ Lásd erről pl. *Hrubos* (2002)

² Európa oktatási minisztereinek közös nyilatkozata, Bologna, 1999. június 19. Lásd: www.edupress.hu/dokumentumok/Bolognai_nyilatkozat.doc (2015. 06. 22.)

³ 2005. évi CVI. törvény a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról (2005. 10. 13.)

⁴ 1993. évi LXXX. törvény 87/A. § (1) A felsőoktatás egymásra épülő, felsőfokú végzettségi szintet biztosító képzési ciklusai: *a*) az alapképzés, *b*) a mesterképzés, *c*) a doktori képzés.

(2) Az alap- és mesterképzést egymásra épülő ciklusokban, osztott képzésként, illetve jogszabályban meghatározott esetben egységes, osztatlan képzésként lehet megszervezni. A ciklusokra bontott, osztott és az egységes, osztatlan képzések szerkezetét a Kormány határozza meg.

(3) A felsőoktatás keretében – az (1) bekezdésben foglaltak mellett – felsőfokú végzettségi szintet nem biztosító képzésként *a*) felsőfokú szakképzés, *b*) szakirányú továbbképzés is szervezhető.

⁵ 87/BS (5)

A mesterképzéssel kapcsolatban a jogszabály úgy fogalmaz, hogy a „mesterképzésben mesterfokozat (magister, master) és szakképzettség szerzhető. A mesterfokozat a második felsőfokú végzettségi szint. A mesterképzés képzési és kimeneti követelményei határozzák meg, hogy milyen szak-képzettség szerzhető a mesterképzésben. A mesterképzésben szerzett szakképzettség jogszabályban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére jogosít. A mesterképzésben [...] legalább hatvan kreditet kell és legfeljebb százhusz kreditet lehet megszerezni. A képzési idő legalább két, legfeljebb négy félév.”⁶

A törvénymódosítás egyben a felsőoktatási törvénynek a Kormány a felsőoktatással kapcsolatos feladatai körébe új feladatokat iktatott, amelyek közül témánk szempontjából a legfontosabb az, hogy a Kormány „szabályozza a [...] többciklusú képzés rendjét, az osztott és az osztatlan képzések szerkezetét, a képesítési keretet, az alap- és mesterképzés képzési területeit, képzési ágait, szakjait, az azokhoz rendelt kreditek számát, valamint az indítással összefüggő eljárási rendet, továbbá a külső, nem felsőoktatási intézményi keretek között folyó gyakorlati képzés képzési idejét.”⁷

A 2005. évi felsőoktatási törvény⁸ szó szerint veszi át a fenti szövegeket. A 11 §-ban a korábbi 87/A szakasz szövegét, a 32 § pedig a korábbi 87/B §-ban írottakat. Az új törvény valamivel pontosabban azonosítja a Kormány feladatait: „A Kormány határozza meg *a*) az alap- és mesterképzés képzési területeit, képzési ágait, szakjait, az azokhoz rendelt kreditek számát, valamint az indítással összefüggő eljárási rendet, továbbá azokat a szakokat, amelyekben

külső, nem felsőoktatási intézményi keretek között folyó gyakorlati képzést kell szervezni, *b*) a felsőfokú szakképzés szervezésének rendjét, *c*) a doktori fokozat megszerzésének feltételeit, a doktori iskola létesítésének eljárási rendjét.”⁹

A törvény ide vonatkozó részei is jól tükrözik, hogy annak elfogadtatása során a miniszter esetenként komoly kompromisszumokra kényszerült. Ugyanis a többciklusú képzés rendjének, a képesítési keretnek, a képzés indítási eljárásának meghatározására vonatkozó szabályozási jogköreit csak a Magyar Rektori Konferenciával egyetértésben gyakorolhatta.

2005 végére tehát megteremtődtek a kétciklusú képzésre történő áttérés jogi feltételei. Ennek nyomán az alapképzési szakok létesítése 2006-ra nagyjából minden szakterületen megtörtént, s 2007-től lényegében Magyarország áttért a kétciklusú képzésre.

MIRE VALÓ A MESTERKÉPZÉS?

A felsőoktatás és vele a diplomák tömegesedésének van egy alapvető, bár a felsőoktatási karok, illetve a szakokért felelős tanácsok által gyakran szem elől tévesztett következménye, nevezetesen az, hogy a tömegesedés és a hagyományos szűk, speciális szakképzést nyújtó felsőoktatási képzés súlyos ellentmondásokhoz vezet.

Például Magyarországon a 2000-es években (2001–2008 között) évente 6-14 diplomás csillagász lépett ki a felsőoktatásból (ha a szakpárban végzettek is figyelembe vesszük, akkor nagyjából másfélszer ennyi). Vajon van Magyarországon évente

⁶ 87/B.§ (6)

⁷ 72.§ s)

⁸ 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról

⁹ 32.§(11)

ennyi csillagászra kereslet a munkaerőpiacon? De ugyanígy fel lehet tenni a kérdést, hogy csakugyan olyan tömegű okleveles közlekedésmérnökre vagy művelődésszervezőre van-e szükség, mint amennyit az egyetemi képzés produkált?

Nyilvánvaló, hogy a diplomák tömegesedésével átalakul a felsőoktatási képzés tartalma a végzetek szélesebb foglalkoztathatóságát célozva. Az orvosképzésben nyilván nem, de a műszaki, bölcsész, természet-, és társadalomtudományi képzésekben abba az irányba történik elmozdulás, hogy a felsőoktatási képzés első szakasza előszakképzéssé válik, s a régi értelemben vett szűk szakképzés feljebb tolódik a mesterképzésbe.¹⁰

Ez a kétszintű képzés lényege. A bolognai folyamat a tömegesedés törvényszerű következménye. A BSc végzettséggel a munkaerőpiacra lépők nem rendelkeznek mély és szűk szakképzéssel, hanem viszonylag széles, nem túl mély szakmai ismeretekkel. A három év után a munkapiacra lépő diplomások szakmai végzettsége tehát elég általános ahhoz, hogy ha nem teljesen szakirányuknak vagy végzettség-szintjüknek megfelelően helyezkednek el, részint akkor sem vész kárba sok feleslegesen tanult mély szakmai ismeret, részint gyorsan, az elhelyezkedésnek megfelelően korrigálhatóak és kiegészíthetők az ismeretek.

Ám a „középiskolásodó” felsőoktatási alapképzésre épülő mesterképzés is törvényszerűen más kell, hogy legyen, mint a régi egyetemi képzés. Részint aligha lesz képes a gazdaság, a gyakorlat számára szükséges felsőfokú szakemberképzést és a tudományos felsőfokú képzés feladatait egyszerre ellátni. Részint a mesterképzés nyilvánvalóan szűkebb, de mélyebb kell,

hogy legyen, mint a korábbi egyetemi képzés, és a gazdasági, tudományos, technikai fejlődéssel fontos, hogy szorosan lépést tartson. Ezért a mesterképzések jelentős differenciálódni fognak.

Az alapképzés úgy alkalmazkodik a gazdaság és a társadalom igényeihez, hogy a közvetített tananyag kiszélesedik, de szakmai mélysége csökken, a mesterképzés pedig fordítva, a közvetített szakmai tananyag mélysége, specializáltsága növekszik.

Külön tanulmányt érdemelne annak az elemzése, hogy jól érzékelhetően sem a felsőoktatási intézmények szakokért felelős egységei, sem az oktatásirányítás nem igazán azonosul ezekkel a tendenciákkal. A felsőoktatási intézmények a kétszintű képzés helyett az osztatlan képzések számának növeléséért harcolnak, az oktatásirányítás pedig a szakok (benn a mesterszakok) számának csökkentéséért. Az előbbi törekvést az motiválja, hogy a szűk és mély, gyorsan differenciálódó mesterképzés naprakész, állandóan megújuló ismereteket igényel. Az utóbbi törekvés mögött pedig az áll, hogy az oktatásirányításnak nincs valódi ismerete sem a munkaerőpiac, sem a tudomány, sem a társadalom valódi, hosszabb távú igényeiről, ezért feleslegesnek és rossz hatékonyságúnak tarja a nagyszámú, differenciált mesterképzési kínálatot. Ráadásul nem ritkán a kommunikációban több ezer szakról esik szó, pedig valójában az alapszakok száma valamivel száz fölött van, a mesterszakoké pedig 2-300 között.¹¹

Az alap- és mesterképzési szakok számának alakulása ezeket a törekvéseket tükrözi. (1. táblázat) Ha elfogadjuk az alapképzések és a mesterképzések feladatáról a fentiekben mondottakat, akkor annak az alapképzések számának csökkenése, a mesterképzések számának növekedése felelne meg.

¹⁰ Lásd erről: Polónyi (2010)

¹¹ A több ezer szak, ami a kommunikációban megjelenik, úgy értendő, hogy a szakokat meghirdetik nappali, esti, levelező tagozaton, továbbá nagyszámú felsőoktatási intézményben, s minden meghirdetést külön számítanak.

1. TÁBLÁZAT

A 289/2005. (XII. 22.) Korm. rendelet 1., illetve 2. számú mellékletében felsorolt alap-, valamint (osztott és osztatlan) mesterképzési szakok száma¹²

	2005	2008	2011	2014	2015
Alapképzések száma	134	134	136	138	101
Mesterképzések száma	209	244	304	290	245

Forrás: a jogszabályból saját kigyűjtés

EGY KIS KITÉRŐ – SOK VAGY KEVÉS A MESTERSZAKOS HALLGATÓ

A bolognai képzés bevezetése során felmerült a kérdés, hogy milyen arányú legyen a mesterképzés az alapképzéshez viszonyítva.

Több próbaszámítás elvégzésére került sor, amelyek elemezték, hogy a kétszintű képzés bevezetése előtti szerkezetből és létszámból milyen kétszintű képzési struktúrára vezethető le. A 2001/2002-es tanév hallgatólétszámának (pontosabban szakos

2. TÁBLÁZAT

A felsőoktatás vertikális struktúrája (az összes hallgatólétszám vertikális megoszlása) 2001/2002 ill. 2012/2013. és 2014/2015

	2001/2002		AIFSZ nélkül		2012/2013		FSZ nélkül	2014/2015		FSZ nélkül
AIFSZ	3811	1,8%		FSZ	13637	5,8%		10450	3,6%	
Alap+főiskola+ egyetem 1-3 évfolyam	144528	68,6%	69,9%	Alap (és főiskola)	159328	68,3%	72,5%	198278	68,6%	71,1%
Egyetem 4-5 évfolyam	45146	21,4%	21,8%	Mester	23762	10,2%	10,8%	36643	12,7%	13,1%
Egyetem (nem átálló)	12317	5,8%	6,0%	Osztatlan	31230	13,4%	14,2%	36559	12,6%	13,1%
PhD	4813	2,3%	2,3%	PhD	5340	2,3%	2,4%	7224	2,5%	2,6%
	210615	100,0%	100,0%		233297	100,0%	100,0%	289154	100,0%	100,0%

Forrás: saját számítás a KSH (http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007a.html) adatai alapján

¹² A 2015. évi adat az Előterjesztés a Kormány részére a felsőoktatásban szerezhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről (Budapest, 2015. április) című anyag 2. illetve 3. melléklete alapján

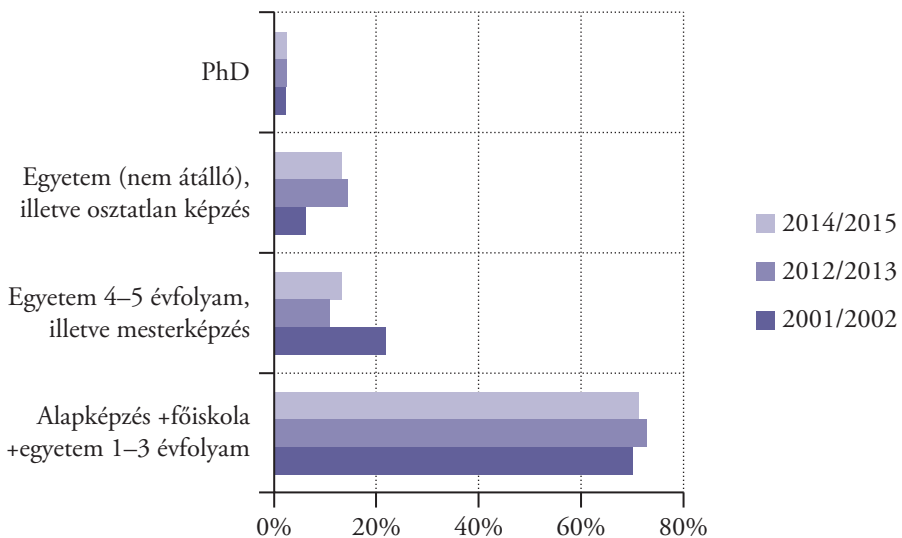
létszámának¹³) vertikális szerkezetéből (évfolyamok szerinti megoszlásából) a kétszintű képzés különböző formáinak (3+2, 4+1, továbbá különböző szakok át nem állást feltételező) struktúráját igyekeztek levezetni.¹⁴

A 2. táblázat azt a variációt mutatja be és hasonlítja össze a 2012/2013-as és

a 2014/2015. év hallgatói struktúrájával, amely az orvos- és a művészképzés kivételével valamennyi szakcsoport kétlépcsős képzésének megvalósítását feltételezte 3+2 szisztéma mellett. (Mivel a felsőfokú szakképzés jelentősen eltérő létszámú volt a két időpontban, anélkül is bemutatjuk az arányokat).

1. ÁBRA

A felsőoktatás vertikális struktúrája (az összes hallgatólétszám vertikális megoszlása) 2001/2002, illetve 2012/2013 és 2014/2015

A modellszámítás és a jelenlegi (2012/13. ill. 2014/15. évi) helyzet közötti alapvető különbség az, hogy többek között a jogi (kb. 8000 fő), a teológus (kb. 1000 fő) és néhány további képzés (amelyek száma 2014-ben még tovább növekedett) sem állt át a kétszintű modellre. Ha ezt is figyelembe vesszük, még mindig azt látjuk, hogy a mesterképzés aránya alacsonyabb,

mint azt 2001-ben prognosztizálták. (1. ábra)

A 2005. évi felsőoktatási törvény (2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról) a mesterképzési keretszám elosztását a következők szerint szabályozta: (103. § (1) Az oktatási miniszter felsőoktatás-szervezési feladatai keretében): (h) „pályázat alapján meghatározza az államilag támoga-

¹³ Nem a tényleges hallgatólétszám, hanem a felvett szakok száma alapján történt a számítás, ami mintegy 15%-kal több, mint a tényleges létszám.

¹⁴ Polónyi (2003) – az OM felsőoktatási helyettes államtitkár részére készített tanulmány

tott mester- és doktori képzésre, valamint a szakirányú továbbképzésre felvehető hallgatói létszám intézmények közötti elosztását.”

2009-ben ezt úgy módosították, hogy (h)¹⁵ az 54. § (2) bekezdésében meghatározott feltételek szerinti pályázati eljárásban meghatározza az államilag támogatott mester- és doktori képzésre, valamint a szakirányú továbbképzésre felvehető hallgatói létszám intézmények közötti elosztását.”¹⁶

A mesterképzés keretszámát a törvény úgy határozza meg, hogy (53. § (4)) „a mesterképzésre felvehető államilag támogatott hallgatói létszámkeret az adott évet megelőző harmadik évben megállapított új belépők létszámkeretének harmincöt százaléka.”¹⁷ A következő bekezdés azt is hozzáteszi, hogy: (53§ (5)) „Az új belépők, a mesterképzés, valamint a szakirányú továbbképzés és doktori képzés létszámkeretét a közép- és hosszú távú munkaerő-piaci

igények mérlegelésével kell meghatározni oly módon, hogy az szolgálja a gazdasági versenyképesség növelését. Az államilag támogatott hallgatói létszámkeret meghatározásánál figyelembe kell venni azokat a képzéseket is, amelyek nem kapcsolódnak a munkaerő-piaci igényekhez (a továbbiakban: kis létszámú szak).” Valójában azonban a létszámkeret meghatározása a felsőoktatási intézményekkel folytatott alku, illetve a bázis-elv (azaz az előző évek létszámából történt kiindulás) alapján történt.

A 2011-es felsőoktatási törvény (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról) eredeti változata egyszerűen a kormány hatáskörébe utalja a kérdést.¹⁸ A szabályozás előírja (46. § (6), hogy „a döntés meghozatalakor figyelembe kell venni *a*) a nemzetstratégiai és vidékfejlesztési stratégiai célokat, *b*) a közép- és hosszú távú munkaerő-piaci előrejelzéseket, *c*) a végzett hallgatók pályakövetési adatait, *d*) a kép-

¹⁵ Megállapította a 2009. évi LXXI. törvény 2. §.

¹⁶ A bekezdésben említett 54. § (2) szerint „a mesterképzésben, a szakirányú továbbképzésben és a doktori képzésben a felsőoktatási intézmény bírálja el és rangsorolja a felvételi kérelmeket. A miniszter – pályázati eljárás alapján – határozza meg, hogy e körben hány államilag támogatott hallgatói hellyel rendelkezik a felsőoktatási intézmény. A miniszter

a) Az intézmény működési engedélyében meghatározott maximális hallgatói létszám figyelembevételével a képzési kapacitáson belül az alapképzési és mesterképzési képzési ciklusban tervezett hallgatói létszámmegoszlásnak,

b) a képzési területen országosan és az adott intézményben indított mesterszakok arányának,

c) a várható jelentkezők társadalmi, szociális helyzetének, regionális elhelyezkedésének,

d) az intézményi pályakövetési rendszer alapján várható elhelyezkedési előrejelzésnek,

e) az intézményen belül a mesterszakról az intézményi doktori iskolába történő továbblépés lehetőségének,

f) az *a*)-*e*) pontokban meghatározottakra tekintettel kialakított, a felsőoktatási intézmények és munkaadók képviselőiből álló – általa felkért – szakértői bizottság véleményének értékelése alapján dönt.”

¹⁷ A bekezdés folytatása a doktor- és a szakirányú képzés keretszámát is szabályozza: „A doktori képzésre és a szakirányú továbbképzésre felvehető létszámkerete a mesterképzésre felvehető létszámkeret tíz százaléka.”

¹⁸ „46. § (4) A Kormány a felvétel időpontját megelőző évben (...) határozattal állapítja meg a felvehető magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott hallgatói létszámkeretet, és dönt ennek képzési szintek, képzési területek és képzési munkarendek közötti megosztásáról. A magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott képzésbe felvehető hallgatói létszám megállapításával kapcsolatos kormány-előterjesztést véleményezi a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács. Álláspontjáról, továbbá a gazdasági kamarák e tárgy körben adott véleményéről a Kormányt tájékoztatni kell. (5) A miniszter a Felsőoktatási Tervezési Testület véleményének kikérése után határozatban dönt a (4) bekezdésben meghatározottak szerint megállapított hallgatói létszámkeretnek a felsőoktatási intézmények közötti megosztásáról.)

zési területen alap- és osztatlan képzésben indított szakok arányát.” 2013-ban ez valamennyit módosult, de a lényege változatlan maradt.¹⁹

A törvény 2012-ben azzal is kiegészül, hogy „2013. szeptemberében és azt követően szakirányú továbbképzésre, doktori képzésre felvehető magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott létszám megegyezik a Kormány által a 2012. évre vonatkozóan megállapított létszámmal; a mesterképzésbe felvehető magyar állami (rész)ösztöndíjas létszám az adott évet megelőző

harmadik évben felsőfokú szakképzésbe – ennek hiányában felsőoktatási szakképzésbe –, alapképzésbe, egységes, osztatlan képzésbe államilag, illetve magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott képzésre felvett létszám harmincöt százaléka.” (114/A. § (1)) Tehát a mesterképzés keretszámának meghatározásában visszahozták a 2005-ös szabályozást.

A különböző képzési szintekre, benne a mesterképzésre felvehető államilag finanszírozott létszám 2007 és 2014 közötti alakulását a 3. táblázat mutatja.

3. TÁBLÁZAT

A felvehető államilag finanszírozott létszámok

	2006 ¹	2007 ²	2008 ³	2009 ⁴	2010 ⁵	2011 ⁶	2012 ⁷	2013	2014
Felsőfokú szakképzésre felvehető hallgatólétszám:	12500	12500	11520	12500	12500	10000	3500		
Alapképzésre felvehető hallgatólétszám:	45000	39450	40630	39750	39770	40610	31750+1017 ⁸ + (5500/2) ⁹		
Egységes, osztatlan képzésre felvehető hallgatólétszám:	4500 ¹⁰	3250	3050	2950	2930	2840	2420		
Mesterképzésre államilag támogatott létszám:		300	3500	21700	19600	19600	18600		
Mesterképzésre a törvényből adódó elvi létszám:			20125	19758	19828	19863	19870	19289	15231
Mesterképzésre államilag finanszírozott helyre ténylegesen felvett:			3275	11837	17005	17282	16810	15473	16663

¹ 2227/2005. (X. 26.) Korm. határozat. ² 1108/2006. (XI. 20.) Korm. határozat. ³ 1077/2007. (X. 4.) Korm. határozat. A 2008-as FSZ keretszám 12500 volt, az alapképzési pedig 39750, de a 1051/2008 (VII. 28.) Korm. határozat ezt módosította 980 főt átcsoportosított az FSZ-ből az alapképzésre. ⁴ 1051/2008. (VII. 28.) Korm. határozat. ⁵ 1116/2009. (VII. 23.) Korm. határozat. ⁶ 1276/2010. (XII. 8.) Korm. határozat. ⁷ 1208/2012. (VI. 26.) Korm. határozat. ⁸ A Nemzeti Közszoigálati Egyetemen felvehető létszám. ⁹ Részösztöndíjas keretszám 5500 fő (ennek a felét vettük itt figyelembe). ¹⁰ Egyetemi szintű.

Forrás: a jegyzetekben megadott jogszabályok, illetve a „Mesterképzésre a törvényből adódó elvi létszám” saját számítás, a „Mesterképzésre államilag finanszírozott helyre ténylegesen felvett” sor a felvi.hu alapján.

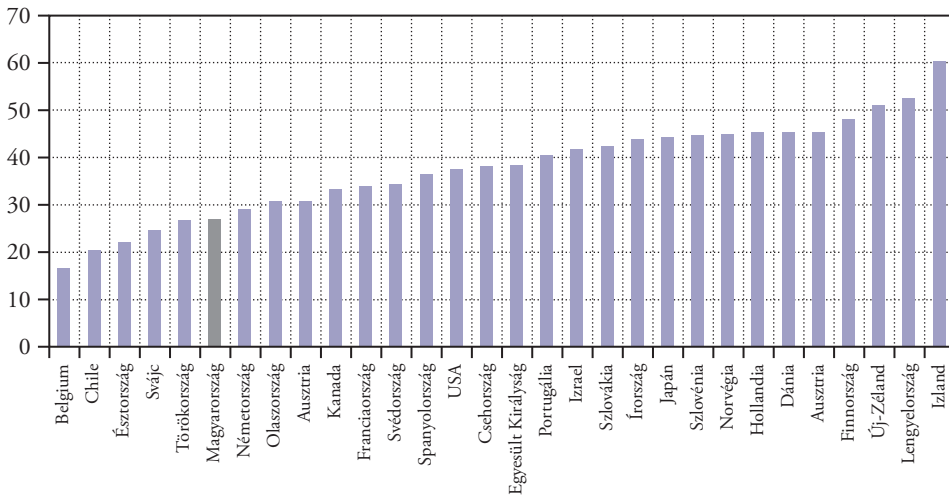
Megjegyzés: 1.) 2013-tól nincsenek jogszabályban meghatározott keretszámok. Az államilag finanszírozott keretszámokat lényegében intézményenként, mint intézményi kapacitást határozzák meg. (Ezen belül a mesterképzésre törvényben előírt 35% továbbra is érvényes.) 2.) A „mesterképzésre a törvényből adódó elvi létszám”: a 35%-os szabály alapján kiszámított létszám.

Nemzetközi összehasonlításban (az OECD 2012. évi adatai alapján) vizsgálva Magyarországot (a releváns korosztályt tekintve) a legalacsonyabb első diplomázó aránnyal rendelkező országok közé tartozik (ami az alapképzésben és az osztatlan végzettségben vették fel). (2. ábra)

A második és további diplomával kilépők arányát (a releváns korosztályban) tekintve (ami a mesterképzéssel és második alap, vagy osztatlan diplomával kilépőket jelent) valamivel közelebb áll a középmezőnyhöz.²⁰ (3. ábra)

2. ÁBRA

Az első diplomázók aránya

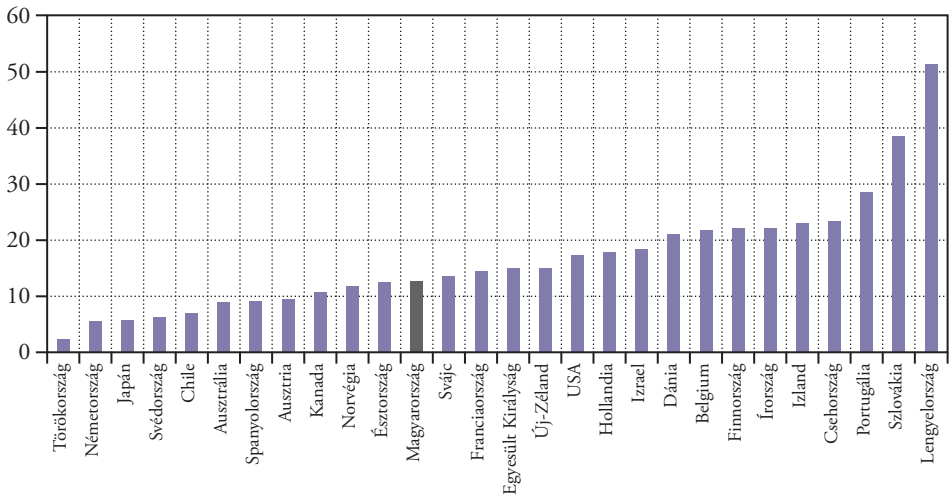
Forrás: *Education at Glance 2014*

¹⁹ 46. § (4) A miniszter évente [...] határozattal állapítja meg azt, hogy mely, a felsőoktatási intézmények által folytatott szakos képzésen vehető igénybe magyar állami (rész)ösztöndíj. A képzésre a felvétel teljesítéséhez szükséges minimális felvételi követelményt (pontszámot) a Kormány rendelete, az adott szak magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott képzésére történő éves felvétel feltételeként teljesítendő minimális felvételi követelményt (pontszámot) a miniszter határozata állapítja meg. A határozatot a miniszter által vezetett minisztérium hivatalos lapjában közzé kell tenni. (5) A (4) bekezdés szerinti döntés előkészítésében a) a miniszter felkérésére részt vesz a Felsőoktatási Tervezési Testület, valamint b) a 72. § (5) bekezdése szerint közreműködik az Országos Doktori Tanács. (6) A miniszter (4) bekezdésben meghatározott döntésének meghozatalakor figyelembe kell venni a) a nemzetstratégiai és vidékfejlesztési stratégiai célokat, b) a közép- és hosszú távú munkaerő-piaci előrejelzéseket, c) a végzett hallgatók pályakövetési adatait (a d) pontot hatályon kívül helyezték).

²⁰ Érdemes megemlíteni, hogy amíg az első diplomafokozat megszerzése gyenge pozitív, addig a második gyenge negatív korrelációt mutat az egy főre jutó GDP-ben mért gazdasági fejlettséggel.

3. ÁBRA

A második diplomával végzők aránya

Forrás: Education at Glance 2014

A MESTERKÉPZÉSRE JELENTKEZŐK ÉS FELVETEK SZÁMA

Bár a kétszintű képzést a 2005-be vezették be a felsőoktatási törvény módosításával, ezen belül a mesterképzés lényegében 2007-től indult meg.²¹

A mesterképzésre jelentkezők létszámaiban és a jelentkezések összetételében fokozatos változás következett be 2008 óta. Eleinte a részdíjs képzési formákra jelentkezők voltak többségben (és a jelentkezők száma is alacsonyabb volt), ami 2010-től megváltozott.

A mesterképzésre jelentkezők – mind nappali, mind részdíjs képzésre első helyen jelentkezők – száma 2011-re elérte a ma-

ximumát, azóta némileg ingadozva valamennyit csökkent. (4. táblázat)

A nappali tagozatra felvettek száma is 2011-re érte el a 11 ezernél kicsit nagyobb maximumot (bár már 2010-ben is 10 ezer felett volt) s azóta 10 ezer és 11 ezer között mozog. A részdíjs képzés esetében 2010-ben volt maximális a felvettek száma, amikor is alig maradt el a nappali tagozatra felvettektől (kicsit több, mint 10 ezer volt), azóta viszont visszaesett 8 ezer körülire (4. ábra).

2010 óta az államilag támogatott helyekre felvett mesterképzéses hallgatók száma a nappali tagozaton 10 ezer, részdíjs képzés esetében 6 ezer fő körül mozog. Jól látszik, hogy az első helyen nappali

²¹ 2007-ben mindössze 1060 jelentkező volt, s összesen 603 főt vettek fel mesterképzésre.

4. TÁBLÁZAT

Az adott évben mesterképzésre jelentkeztek és felvettek nappali és részdíós képzési formában

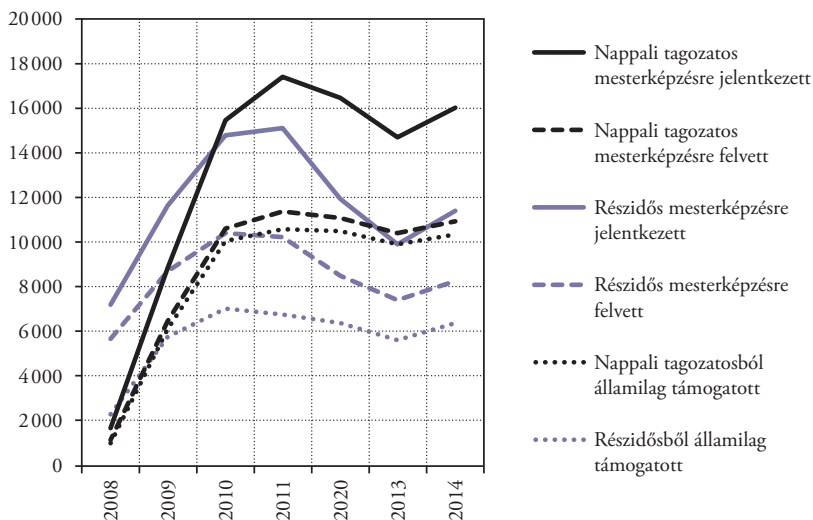
	Nappali tagozatos mesterképzésre jelentkezett	Nappali tagozatos mesterképzésre felvett	Részdíós mesterképzésre jelentkezett	Részdíós mesterképzésre felvett	Nappali tagozatosból államilag támogatott	Részdíósból államilag támogatott
2008	1670	1092	7116	5641	995	2280
2009	8820	6459	11548	8652	6149	5688
2010	15436	10642	14758	10312	10073	6932
2011	17354	11322	15024	10160	10602	6680
2012	16436	11097	11856	8470	10536	6274
2013	14750	10396	9871	7354	9918	5555
2014	15994	10927	11327	8162	10367	6296

Forrás: felvi.hu – http://www.felvi.hu/felveteli/pontbatarok_rangsorok/elmult_evek_valamint http://www.felvi.hu/felveteli/pontbatarok_rangsorok/friss_statistikak (2015. 06. 22.)

Megjegyzés: A jelentkezettek száma a három (normál, pótfelvételi, keresztfelvéves) eljárásra jelentkezettek együttes számát mutatja. Így a számban lehet halmozódás, mivel akit az egyik eljárásban nem vettek fel, jelentkezhet egy másikba, sőt ha ott sem veszik fel, a harmadikba is. (A halmozódást az adatbázis névtelensége miatt nem lehet kiszűrni.) Ugyanakkor, ha az elemzést csak az egyik, pl. az általános eljárásra végezzük el, akkor sem kapunk jelentősen eltérő eredményt (a két számítás eredményei $\pm 5\%$ -os eltérésen belül vannak).

4. ÁBRA

Az adott évben mesterképzésre jelentkezettek és felvettek nappali és részdíós képzési formában

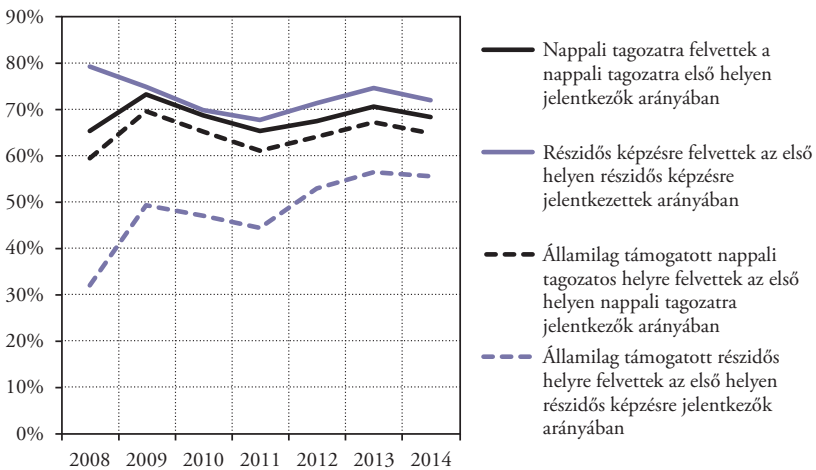

tagozatra jelentkezők 65-70%-át felveszik, ráadásul néhány százalék kivételével majdnem mindegyiküket államilag támogatott helyre. A részdíós képzésre jelentkezők közül még magasabb a bejutási arány, 70% feletti. Közülük is egyre többen jutnak be államilag finanszírozott helyre, az utóbbi években (2012–2014-ben) csupán mintegy 10%-ponttal alacsonyabb az államilag támogatott helyre való bejutási arány, mint

a nappali tagozaton. (5. ábra) Ezek az arányok lényegesen jobbak, mint az egész felsőoktatás átlaga, amely a 2010-es években 45-50% között mozgott, azaz az összes jelentkezőből nagyjából minden második jelentkezőt vettek fel államilag finanszírozott helyre. Elég nyilvánvaló tehát, hogy a mesterképzés oktatáspolitikai prioritást élvez.

5. ÁBRA

Az adott évben mesterképzésre felvettek aránya tagozatonként és finanszírozási formánként

Forrás: felvi.hu alapján saját számítás

A mesterképzés bevezetése nyomán a hallgatólétszám vertikális struktúrája jelentősen átalakult. A 2000-es évek második évtizedének közepén az alapképzésben részt vevő hallgatók száma valamivel 200 ezer alatt, a mesterképzésben résztvevők létszáma 36-37 ezer körül állt be. Ez utóbbi nagyjából megegyezik az osztatlan képzésben résztvevők számával.

A MESTERKÉPZÉSRE FELVETTEK NÉHÁNY DEMOGRÁFIAI ÉS KÉPZÉSI JELLEMZŐJE

A következőkben a mesterképzésre felvettek néhány demográfiai és képzési jellemzőjét vizsgáljuk meg a 2010., 2012. és 2014. évi felvételi adatbázisok adataira támaszkodva.²²

²² Köszönettel tartozom az Educatio Kht. korábbi vezetőinek a 2010. évi, valamint az Oktatási Hivatalnak a 2012. és a 2014. évi adatokért. Excel formátumban, személytelenítve kaptam meg azokat, az OH-tól térítés fejében.

A mesterképzésre felvettek között – mint lényegében minden képzési formában – a nők aránya magasabb, bár lassan csökken az évek során. A részüdős képzésre

felvettek között különösen sok a nő, de arányuk az utóbbi évek alatt nagyobb mértékben csökkent, mint a nappali tagozaton. (5. táblázat)

5. TÁBLÁZAT

A mesterképzésre felvettek között a nők aránya

	2010	2012	2014
Mesterképzésre felvettek között nő	60,9%	58,4%	56,7%
Mesterképzésre nappali tagozatra felvettek között a nők aránya	58,0%	55,5%	55,0%
Mesterképzésre részüdős képzésre felvettek között a nők aránya	63,8%	62,3%	59,0%

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

Szembevetendő az is, hogy az államilag finanszírozott helyekre felvett nők aránya is mérséklődött (6. táblázat).

Részletesebben megvizsgálva a változásokat (7. táblázat) jól látszik, hogy a mesterképzésre felvett nők száma közel kétezer fővel csökkent 2010 és 2014 között, ugyanakkor a felvett férfiak száma ugyan-

ezen időszak alatt kicsit több, mint 100 fővel növekedett. Az államilag finanszírozott helyek számát vizsgálva az időszak alatt azt látjuk, hogy a finanszírozott helyekre felvett nők száma mintegy 800 fővel csökkent, a finanszírozott helyekre felvett férfiak száma viszont majdnem 600 fővel növekedett.

6. TÁBLÁZAT

A mesterképzésre felvettek közül államilag finanszírozott

	2010	2012	2014
Mesterképzésre felvettek között államilag finanszírozott	81,2%	85,2%	87,2%
Államilag finanszírozott mesterképzésre felvettek között nő	61,3%	58,9%	57,4%

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

7. TÁBLÁZAT

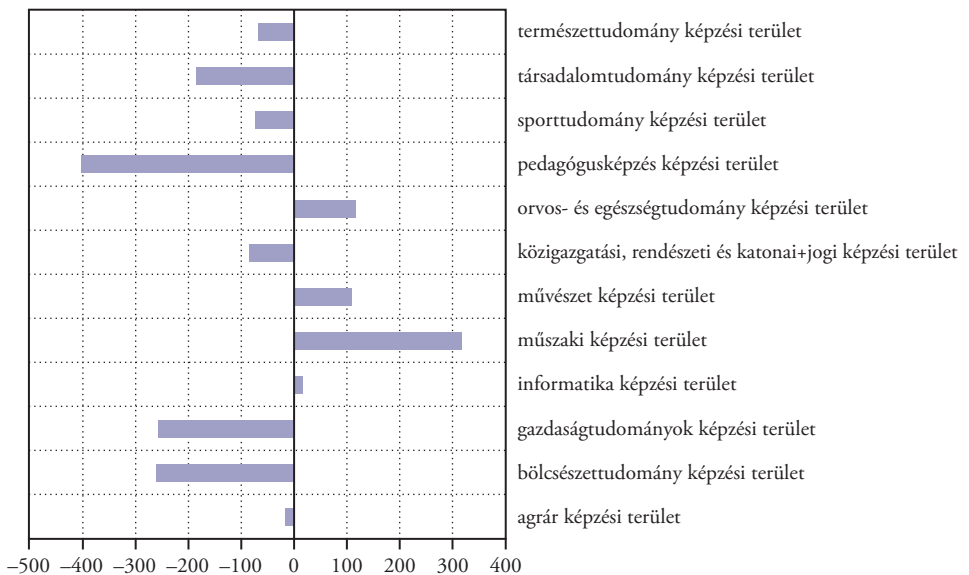
Az államilag finanszírozott mesterképzési helyre felvett nők és férfiak

(ezer fő)	2010	2014	2014 - 2010	2014/2010
Mesterképzésre felvett összes nő	12,8	10,9	-1,9	85%
Mesterképzésre felvett összes férfi	8,2	8,3	0,1	102%
Államilag finanszírozott mesterképzésre felvett nő	10,4	9,6	-0,8	92%
Államilag finanszírozott mesterképzésre felvett férfi	6,6	7,1	0,5	108%

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

6. ÁBRA

Az államilag finanszírozott mesterképzési képzési területekre felvett nők számának változása 2010 és 2014 között

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

Az átalakulás mögött a felsőoktatás-politika nem szándékolt hatásai állnak. Részint a képzésváltozások, részint az államilag finanszírozott mesterképzési helyek, intézmények és képzési területek közötti keretszám elosztása nyomán alakultak ezek a folyamatok. A pedagógusképzés átalakulása miatt jelentősen csökkent a pedagógusképzés államilag finanszírozott keretszáma. A gazdaságtudományi, a bölcsészettudományi és a társadalomtudományi területekkel kapcsolatos felsőoktatás-politikai preferenciaváltozás is az államilag finanszírozott keretszámok csökkenésének

irányába hatott. Mindezek a képzési területek alapvetően a nők által keresett szakokat érintették, így ők a vesztesei e döntéseknek, hiszen jelentősen csökkent az államilag finanszírozott keretszám ezeken a területeken, ami sok nő számára ellehetetlenítette a mesterképzési továbbtanulást (6. ábra).

Egy másik feltűnő jelenség, hogy a mesterképzésre felvettek átlagéletkora 2010 óta nagyjából stagnál, miközben a nappali tagozatra felvettek kis mértékben, de folyamatosan növekszik (8. táblázat).

8. TÁBLÁZAT

A mesterképzésre felvettek átlagéletkora és érettségijének átlagos éve

	2010	2012	2014
Mesterképzésre felvettek átlagéletkora	28,27	28,33	28,18
Nappali tagozatos mesterképzésre felvettek átlagéletkora	23,49	23,97	24,07
Mesterképzésre felvettek érettségijének átlagos éve	...	2002,7	2004,8
Nappali tagozatos mesterképzésre felvettek érettségijének átlagos éve	2005,9	2006,9	2008,9

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

9. TÁBLÁZAT

A mesterképzésre felvettek születési és lakóhelye, valamint a mesterképzés telephelye

	2010	2012	2014
Mesterképzésre felvettből fővárosi születésű	22,9%	25,0%	24,9%
Mesterképzésre felvettből fővárosi állandó lakos (ill. 2014-ben levelezési című)	20,1%	21,0%	21,7%
Mesterképzésre fővárosi telephelyű intézménybe felvett	41,6%	50,4%	53,2%

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

Miután az érettségjük időpontjából nem következik a mesterképzésre felvettek átlagéletkorának növekedése, alighanem az alapképzés elhúzódása áll a jelenség mögött.

Érdeemes a mesterképzésre felvettek születési és állandó lakhelyére, valamint a képzés telephelyére is egy pillantást vetni. Az elmúlt években felvetteknek nagyjából egynegyede született a fővárosban, és kicsit több mint egyötödük él ott. (9. táblázat)

Ugyanakkor a mesterképzésre felvettek egyre nagyobb hányada a fővárosban tanul, úgy is fogalmazhatunk, hogy a hazai mesterképzés egyre nagyobb hányadát a fővárosi felsőoktatási intézményekben folytatják a hallgatók.

A MESTERKÉPZÉSI TANULMÁNYOK KEZDÉSE

Az alapképzésben végzettek mintegy negyede, harmada folytatja azonnal, vagy rövid időn belül tanulmányait mesterképzésen.²³

2010-ben a mesterképzésre felvettek 63,1%-a ugyanabban az évben, 87,8% egyel korábbi évben szerezte meg alapidiplomáját. A nappali tagozatos mesterképzésre felvettek esetében ez 74,2%, illetve 96,1% volt. Tehát a nappali tagozatos mesterképzésre felvettek majdnem mindegyike lényegében folyamatosan tanul tovább.

Sajnos a későbbi évek adatbázisából hiányzik az előző diploma megszerzésének évére vonatkozó adat, ezért csak a felvettek

életkora, illetve érettségijének éve²⁴ alapján következtethetünk arra, hogy mennyi lehet azoknak az aránya, akik alapképzési diplomájukat megszerzve azonnal, vagy majdnem azonnal folytatják tanulmányukat mesterképzésen.

Az adatokból arra lehet következtetni, hogy vagy az azonnal továbbtanulók aránya csökken, vagy az első diploma megszerzésének ideje növekszik. Mint korábban láttuk, inkább az első tanulmányok elhúzódása lehet az ok (10. táblázat).

Az adatok elemzése alapján (11. táblázat) az is kitűnik, hogy a mesterképzésre felvettek nagyjából 60%-a ugyanott folytatja tanulmányait, ahol az alapképzést (vagy az első diplomáját) szerezte. A nappali tagozatos mesterképzés-hallgatók esetében ez majdnem 75%.

BEFEJEZÉSÜL

A 2005-ben törvénybe iktatott, de gyakorlatilag csak 2007 óta folyó mesterképzések néhány vonatkozásának elemzését mutattuk be ebben a tanulmányban.

Úgy tűnik, hogy a mesterképzésnek kialakult a helye a hazai képzési struktúrában. A hallgatók nagyjából a kétszintű képzés bevezetése előtti arányokban keresik ezt a képzési szintet.

Ugyanakkor viták folynak a beilleszkedéséről, arról, hogy mennyire van tartalmilag összehangolva az alapképzés a mesterképzéssel, s ez hogy válik be az egyes képzési területeken.

²³ Az *Adminisztratív adatbázisok integrációja 2013* c. kiadványban közöltek szerint az alapképzési diplomával rendelkezők 33,1%-a tanult tovább (persze nem feltétlenül mesterképzésen). Lásd: *Nyüsti és Veroszta* (2014), 13. ábra

A 2015. évi képesítési rendszerről szóló kormány-előterjesztés tervezet melléklete szerint 25,5%.

²⁴ Az érettségi éve viszont a 2010-es adatbázisból hiányzik.

10. TÁBLÁZAT

A mesterképzésre felvettek kor- és az érettségi éve szerinti eloszlása

	2010	2012	2014
Az első végzettségét a mesterszakra felvétel évében szerezte	63,1%		
Az első végzettségét a mesterszakra felvétel évében vagy azt megelőző évben szerezte	87,8%		
Az első végzettségét a mesterszakra felvétel évében szerezte – a nappali tagozatra felvettek közül	74,2%		
Az első végzettségét a mesterszakra felvétel évében vagy azt megelőző évben szerezte – a nappali tagozatra felvettek közül	96,1%		
A mesterképzésre történt felvételek 26 éves vagy fiatalabb	62,4%	65,4%	66,2%
A mesterképzésre történt felvételek 25 éves vagy fiatalabb	58,4%	61,1%	61,2%
A mesterképzésre történt felvételek 24 éves vagy fiatalabb	52,4%	53,1%	53,1%
A mesterképzésre történt felvételek 23 éves vagy fiatalabb	41,4%	39,5%	37,5%
A nappali tagozatos mesterképzésre történt felvételek 26 éves vagy fiatalabb	93,5%	92,2%	91,7%
A nappali tagozatos mesterképzésre történt felvételek 25 éves vagy fiatalabb	91,3%	88,8%	87,8%
A nappali tagozatos mesterképzésre történt felvételek 24 éves vagy fiatalabb	86,0%	79,9%	78,9%
A nappali tagozatos mesterképzésre történt felvételek 23 éves vagy fiatalabb	71,5%	62,0%	57,9%
A mesterképzésre történt felvétele előtt 6 vagy kevesebb évvel érettségizett		58,3%	60,6%
A mesterképzésre történt felvétele előtt 5 vagy kevesebb évvel érettségizett		49,7%	53,5%
A mesterképzésre történt felvétele előtt 4 vagy kevesebb évvel érettségizett		35,5%	38,9%
A nappali mesterképzésre felvétele előtt 6 vagy kevesebb évvel érettségizett		84,7%	87,0%
A nappali mesterképzésre felvétele előtt 5 vagy kevesebb évvel érettségizett		75,0%	79,0%
A nappali mesterképzésre felvétele előtt 4 vagy kevesebb évvel érettségizett		55,9%	59,9%

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

11. TÁBLÁZAT

A mesterképzésre felvettek, az első végzettség megszerzésének helye szerint

	2010	2012	2014
Az első végzettség megszerzésének intézményébe mesterképzésre felvettek aránya	58,6%	61,1%	60,5%
Az első végzettség megszerzésének intézményébe mesterképzésre felvettek aránya – a nappali tagozatra felvettek között	71,9%	75,6%	72,9%

Forrás: adott évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

Megjegyzés: Figyelembe véve az intézmények egyesítését és átszervezését is (az első végzettséget ugyanis gyakran olyan intézményben szereztek a mesterképzésre felvettek, amelyek időközben integrálódott más intézménybe, esetleg megszűnt).²⁵

Ezeket a vitákat ez a tanulmány nem érintette. Nagyon keveset tudunk egyelőre a mesterképzés munkaerő-piaci fogadtatásáról, a végzettek gazdasági illeszkedéséről is. Mindenképpen indokolt a képzés alaposabb kutatása.

Mindezek ellenére aligha lehet azokkal a nézetekkel azonosulni, amelyek kétségbe vonják a kétszintű képzés helyességét, s a hagyományos (főiskolai, egyetemi) képzésre való visszaállást szorgalmazzák. A tömeges felsőoktatás miatt ennek nincs

realitása. A széles alapú, nagy tömegeket befogadó alapképzésre épülő, differenciált, mély tudást adó mesterképzés együttese képes a társadalom, a gazdaság és a tudomány igényeit egyszerre kielégíteni. Ami persze nem zárja ki egyes területeken (pl. az orvostképzés, egyes művészképzési területeken stb.) a hagyományos soros egyetemi, néhány más területen (pl. szállodamenedzser, turizmus stb.) a hagyományos főiskolai képzést.

IRODALOM

OECD (2015): Education at Glance 2014: OECD Indicators. OECD Publishing. Letöltés: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en> (2015. 07. 28.)

Hrubos Ildikó (2002): *A „bolognai folyamat”*. Oktatáskutató Intézet, Budapest.

Nyüsti Szilvia és Veroszta Zsuzsanna (2014): *Diplomás pályakövetési adatok 2013*. Adminisztratív adatbázisok integrációja. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Letöltés: http://www.felvi.hu/pub_bin/download/DPR_tanulmanyok/dpr_adatintegracio_2013_VEGLEGES_web.pdf (2015. 04. 15.)

Polónyi István (2003): A Bolognai megállapodásban javasolt kétszintű képzésre történő átállás hatása a képzési struktúrára. 2003 február – az OM felsőoktatási helyettes államtitkár részére készített tanulmány. Kézirat.

Polónyi István (2010): Foglalkoztathatóság, túlképzés, Bologna: – avagy baj-e, ha elemző közgazdász vezeti a hatos villamost? *Educatio*®, 3. sz. 384-401.

²⁵ Ez utóbbi esetben a jelenleg hasonló képzést folytató intézményhez számítottuk az első végzettséget, pl. a Szolnoki Repülő Műszaki Főiskolán, vagy a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán diplomát szerzetteket úgy tekintettük, mint akik a jelenleg hasonló képzéseket nyújtó Nemzeti Közszolgálati Egyetemen szereztek első végzettségüket.